

Beszélgetés Ürményházi Attilával, a megszűnt isztambuli Magyar Egyesület egykori tagjával

Az Isztambuli Feriköy Temető katólikus részében, a Széchenyi Ödön pása sírja mögötti részben nyugszik Ürményházi József és felesége. Az isztambuli magyarok körében egykor köztiszteletben állt kalapos mester nevét társaságunkban először tiszteletbeli elnökünk, Fehér Géza említette. Ausztráliában (Tasmaniában) élő, Attila nevű fiával Hóvári János tagtársunk segítségével sikerült kapcsolatot teremteni. A szerencsének köszönhetően lehetőség nyílt személyesen is találkozunk Budapesten, és készségesen vállalkozott erre a beszélgetésre.

– Kérem, először beszéljen szüleiéről.

1927 és 1957 között élt Isztambulban egy jól ismert, nagy tiszteletben tartott, kiváló magyar, édesapám, Ürményházi József kalapos mester, aki 1927-ben érkezett Isztambulba. Nőtlen emberként érkezett az egykori oszmán fővárosba, Magyarországon nem voltak hozzátartozói. Törökországban megteremtette a férfikalap-ipart. Szomorúságot keltően korán, 58 éves korában hunyt el. A jótékonyág és az emberi segítségnyújtás terén példaképül állítható egyéniség volt.

Budapesten született 1899-ben. Mostohaszülei nem tudták őt eltartani, így a budapesti Állami Árvaház Otthonba került, ahol állami gondozottként nőtt fel. Az első világháború idején, 1916-ban még a gimnázium befejezése előtt 16 éves korában besorozták. Közkatonaként először a Monarchiát, majd aztán a következő, politikailag zavaros időszakok magyar kormányait szolgálta. A háborút szerencsésen túlélte, hat esztendő katonai szolgálat után szerelték le 1922-ben. Elkésve kezdett inasságának befejezése után okleveles szakember lett.

Ahhoz a generációhoz tartozott, akik szebb jövőt reméltek külföldön, mint amit számukra az 1920-as évek Magyarországán kínált. E kort az állandó depresszió, a bizonytalanság és a nagy munkanélküliség jellemezte. Bár egzisztenciális gondjai nem voltak, ő mégis azokkal tartott, akik eleget tettek Törökország iparosodását és nyugat-európai módon való fejlődését gyorsítani akaró köztársasági elnök, Kemal Atatürk hívásának. A magyarokat előnyben részesítették, különösen a szakembereket, a

Ürményházi József

mestereket, a mérnököket és az építészeket keresték. Atatürk idejében Törökországban különösen a jogrendszerben, de a társadalmi életben is több reform valósult meg. Ezek közül az átlagember számára a legszembetűnőbb a latin ábécé, illetve a férfiak tekintetében a fezhelyett a kalap viseletének bevezetése volt.

A Magyar Kalaposok Egyesületének hirdetőtábláján olvasható hivatalos meghívást tehát apám jó alkalomnak tekintve Isztambulba ment, hogy magának, jövendőbeli családjának jobb jövőt teremtsen.

– Milyen volt a kezdet?

Apám a korábban fezt gyártókkal és a kalapimportőrökkel való társulás után megalapította a nyúlászorból készült férfi divatkalapokat gyártók helyi iparát, amelynek keretében fokozatosan az első számú iparosnak, sikeres üzletembernek küzdötte fel magát. Isztambul Boszporusz menti Kuruçeşme külvárosában kalaptomp-gyárat, Sirkeçiben műhelyt és üzlethelyiséget létesített. A műhelyben saját munkájával kemény termelést díktált.

– Édesapja hogyan alapított családot?

Édesapám Isztambulban nősült meg 1934-ben. Fiatal menyasszonya, az akkor 21 éves budapesti leány, Sebő Magdolna volt: édesanyám. Házasságukból három gyermek született: László bátyám (1934), majd Zsuzsanna nővérem és jómagam (1938).

– Ürményházi József, a sikeres üzletember nem feledkezett meg a szegényekről. Isztambuli jótékonyági tevékenysége budapesti hivatalos körökben is ismert volt. Hogyan emlékezik erre?

Édesapámban, minden bizonnyal gyermekkori boldogtalanságára és fiatalkori lelki szenvedéseire visszavezethetően, mély emberszeretet élt, az ismeretségi köréhez tartozó szűkölködőket mindig segítette. Nem számított, hogy keresztény-e vagy zsidó, ő csak magyarokat látott az összetartó magyar kolóniában. A nehéz helyzetbe került magyarokat segítette ruházódásukban, támogatta őket anyagilag és munkahelyszerzéssel. Ez irányú tevékenységét a magyar kormány is elismerte, honfitársai iránti jótékonyágának elismeréséül apámat 1936-ban a Magyar Királyság Érdemkeresztjével tüntették ki. A miniszterelnök rodostói látogatása után tájékoztatta arról, hogy „az isztambuli magyar kolónia érdekében kifejtett munkájáért” előterjesztésére a kormányzó kitüntette. A rendérmet és a Gömbös Gyula által aláírt oklevelet otthonomban büszkén őrzöm. A 12 éven felüli magyar fiataloknak „Ürményházi úr” támogatása mindig lehetővé tette a forró isztambuli augusztusból való kirándulást. A tengerparti Mudanyában, Bursa vidékén és az Uludağ környékén a „magyar tábor” minden nyáron összegyűlt. A tábor szervezője és vezetője a magyar kolónia befolyásos lelki pásztora, Vendel János főtisztelendő atya volt. Páter Vendelre a későbbiek során még részletesen visszatérek.

– Tiszteletbeli elnökünkől, Fehér Gézától tudom, hogy Isztambulban működött magyar egyesület is, amelynek édesapja tisztségviselője volt.

Apám az isztambuli magyar közösség érdekeit igyekezett jól szolgálni. Összesen 16 évig volt a tagja, alelnökként az Isztambuli Magyar Egyesületnek.

Szeretném felidézni édesapámnak a magyar kultúra ápolásáért kifejtett fáradhatatlan, egyedülálló tevékenységét: versmondó esteket, koreografált magyar népi táncbemutatókat, kamara koncerteket szervezett, karácsonykor pedig a jászolban született kis Jézust ünneplő

(Folytatás a következő oldalon!)

oratóriumok bemutatását. A Magyar Egyesület helyiségében a gyermekek részére hosszú éveken át balettiskola is működött. Ennek rendezője édesanyám volt, aki zongorán kísérte a kis aspiránsokat. Ő egyébként a Budapesti Liszt Ferenc Akadémia növendéke volt. Megfelelő alkalmakkor szólistaként is közreműködött, ragyogó zongoraművész volt, akinek lelkes fellépései gazdagították az egyesület kulturális életét. 78 éves korában egy szörnyű bűncselekmény, rablójelkosság áldozata lett Isztambulban.

– *Hogyan teltek a gyermekévei?*

Testvéreimmel toleráns török-muszlim környezetben, keresztény külföldiekként nőtünk fel. A magyarokon kívül csak emancipált, nyugatias és jó nevelést kapott törökökkel érintkeztünk. Szüleink lelkünkre kötötték a magyar-keresztény kultúra értékei szerinti erkölcsös magatartást. Szüleinkkel otthon anyanyelvünkön beszéltünk, mint ahogyan házon kívül a többi magyar társaságában is. Viszont ahogyan növekedtünk a török környezet, az iskola és a társadalmi érintkezések hatására egyre jobban és folyékonnyabban beszéltünk törökül. A gyermektársaink között is könnyebb volt törökül beszélni.

Éveken át egy francia nyelvű privát gimnáziumba jártunk, így tehát már többnyelvűek is lettünk. A kétféle kultúra elsajátítása nem okozott nehézséget, nem hozott bennünket hátrányos helyzetbe. Ellenkezőleg, mivel Isztambulban születünk és ott nőttünk fel, a helyi szokások és a török életforma elsajátítása nem okozott gondot. 10 éves koromtól 21 éves koromig a legjobb, érzelmileg a hozzám legközelebb álló barátom egy török fiú volt, akivel még ma is tartom a kapcsolatot. Szívünkben magyarok és keresztények voltunk; csendesen ugyan, de büszkéek voltunk identitásunkra. Ugyanakkor nehezűnkre esett a "külföldi" megkülönböztetés, különösen, amikor bizonyos polgári jogok terén az egyenlőséget kerestük, de az csak kizárólagosan török állampolgárokat illetett meg.

– *Hogyan éltek a második világháború idején, annak befejeződése után gondoltak-e a hazatérésre?*

Sem családunk, sem a többi, Isztambulban élő európai család soha nem

tapasztalta a második világháború pusztító, romboló hatását. A semleges Törökország biztonságos, békés és stabil életet nyújtott s ezért nagyon hálásak voltunk. A háború előtti években szüleink tervezték a Magyarországra való visszatelepődést, de csak abban az esetben, ha a háborús veszélyek elmúlnak. Szüleink biztosítani akarták számunkra a magyar oktatást is, és azt, hogy hazánkban éljünk. Ez a remény azonban végképp elveszett, amikor Magyarország a háború után a szovjet blokkhoz tartozó, a magánszektor megszüntető kommunista ország lett.

Az utolsó újévi bál, 1958-ban. Az előtérben: Lukácskó Pál a gondnok, Hamid bej Fatma és Sabahat nevű lányaival. A háttérben: Guth István a fiatal Ürményházi Attilával.

A második világháború után, az ún. „hidegháború” időszakában a rendíthetetlenül antikommunista Törökország a kommunista államokhoz tartozó idegekkel szemben „hontalan” elnevezéssel, új politikai megkülönböztetést vezetett be. A politikai menekültekkel azonos státus, a „hontalan magyar” címke megteremtése az isztambuli régi magyarok között megosztottságot eredményezett. Voltak olyanok, akik lemondtak a magyar állampolgárságukról, hogy totalitárius hazájuk elleni őszinte ellenállásuk hivatalosan is nyilvántartásba kerüljön. Voltak olyanok is, akik megkedvelték magukat a török hatóságokkal, mivel nem akarták isztambuli, törökországi jólétüket, üzleti vállalkozásaikat kockáztatni. Mindezek után a politikai élet alakulásától függetlenül apám büszkén megtartotta maga és családja magyar állampolgárságát, ezzel egy szersmind vállalta a külföldiekre vonatkozó, évente meghosszabbítandó tartózkodási engedély megszerzésével kapcsolatos adminisztrációs nehézségeket is.

László bátyám 18. életévének betöltése után, majd négy évvel később én is, jogosultak lettünk a török állampolgárság kérvényezésére. Tettük ezt azért, hogy részben tiltakozzunk a magyarországi kommunizmus ellen, részben pedig azért, hogy a török állampolgárság megszerzésével életünket adminisztrációs szempontból könnyebbé tegyük. Az utóbbi azért volt fontos, mert bizonyos jogokat csak török állampolgárok gyakorolhattak, ilyenek voltak például: az ingatlan tulajdonjog megszerzésének lehetősége; a külföldi utazások utáni Törökországba való engedély nélküli

visszatérés; csak az állampolgárok számára meghirdetett állások megpályázásának lehetősége stb. Ezeknek a kérvényeknek az elbírálása évekig tartott. Végül is a hatóságok — az ország területén történt születésünk alapján remélt előjogunk ellenére — a török állampolgárságot nem adták meg. Ezek után — jövőnk biztosítása érdekében — kénytelenek voltunk a kivándorlás gondolatával szembenézni.

Így kerültem 1960-ban Ausztráliába, ahol sikerült gyökeret vernem. László bátyám kisgyerekes családjával az Egyesült Államokba emigrált 1967-ben, és ott telepedett le.

Özvegyasszony nővérem 1992-től Budapesten él.

– *Hogyan alakult a magyar kolónia élete?*

Az isztambuli kolónia legnagyobb létszámát 1945-50 között érte el. A legtöbben a második világháború után érkeztek. Ezeknek a bevándorlóknak a végső célja a jobb megélhetést és a magasabb életszínvonalat ígérő Amerika volt. De azért kis részben Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és még Izrael is célállomás volt. A húszas és harmincas években Törökországba érkezők már a helyi viszonyokhoz illeszkedtek. Többségüknek családjuk, üzlete, de néhányuknak még ingatlana is volt. Mivel ezeknek jól ment a sora, ismerték a helyi szokásokat, a Törökországból való kivándorlás meg sem fordult a fejükben. Azonban azoknak, akiknek nem volt mit veszteniük, kockáztatniuk, jó szakképzettségük volt, ezek szebb jövőt reméltek maguknak az „Újvilágban”.

Az 1956-os forradalom után mintegy 500 magyar érkezett Törökországba. Néhány család kivételével tovább vándoroltak. Becslésem szerint a háború utáni években, Isztambulban 400 magyar élt, elképzelhető, hogy Törökországban szétszórta mintegy 200 magyar élt még. Nem számított rendkívüli eseménynek, amikor a március 15-ei nemzeti ünnepén az Isztambuli Magyar Egyesület helyisége zsúfolásig megtelt. Ezeken az ünnepségeken rendszerint 200-250 személy vett részt.

– *Hol és hogyan működött a Magyar Egyesület?*

A Magyar Egyesület, illetve közismert nevén a „Magyar Klub” helyisége egy elegáns, múlt századi hatalmas épület első emeletén volt. A nagy épület Isztambul központjában a „Beyoğlu” negyed İstiklâl Caddesi főútjára nézett. Az európaiak által Perának hívott, az akkori időben elit negyed, elegáns áruházaival és mozijaival igenis nagyon európaias, az utcafronti bejárat csilláraival, antik liftjével, széles márványos lépcsőházával igen elegáns volt. Az épület bejárata mellett volt a híres és szintén elegáns Baylan cukrászda, ahol Isztambul legfinomabb profitorolja (a somlói galuskához hasonló édesség) készült. A klub egy nagy és egy közepes méretű terem-ből állt. Bennük széles asztalok, kárpitozott székek voltak. A nagy ablakok mindegyikét bársonyból készült függönyök takarták. A nagyobb terem egyik végén színpad és e célnak megfelelően pompás színházi függöny is volt. A terem másik végén, az események helyszínén jól észrevehetően, magas talapzaton Rákóczi szobra volt látható.

Az egyesületnek volt egy lehangolt kis zongorája, egy jó műszaki adottságokkal rendelkező rádiója lemezejátszóval egybeépítve, és egy erősen használt pingpong asztala. Működött egy mintegy 250-300 könyvből álló kölcsönző könyvtár is. A magyarok kedvenc szórakozása a sakkozás volt. Kis iroda és egy jól felszerelt konyha is volt a klubban, amely egyes rendezvények esetén a büfé szerepét töltötte be. A gondnok házaspár jóvoltából ebben vacsorák is készültek, amely jó szolgálatot tett a nőtlen klubtagoknak. Az egyesület eseménynaptárában a legfontosabb rendezvények voltak: a nemzeti ünnep március 15-én, a Szent István ünnep augusztus 20-án és decemberben a karácsonyi ünnepek. Rendszeres volt októberben a szüreti, szilveszterkor pedig az újévi bál. Ilyenkor a rendezőség zenészeket, pincéret és ruhatárosokat alkalmazott. A konyha ezeken a rendezvényeken méh-

kaptárhoz volt hasonló. Márciusban álarcosbálok, szombatokként teadélutánok voltak, rendszeresen tartottak filmbemutatókat is. A magyar kolónia létszáma az emigrálások és az elhalálozások következtében egyre csökkent. Amikor már csak mintegy harminc tagot számlált, a működéséhez szükséges anyagi források sem voltak meg, így az 1959. év közepén az egyesület bezárta kapuit. Néhány hónap után én is véglegesen kivándoroltam Ausztráliába.

– *Kikre emlékezik vissza?*

A második világháború idején én rövidnadragos kislány voltam, a magyar közösség tagjai nekem bácsik és nénik voltak, legtöbbjüknek a nevét sem tudtam. Néhány kiemelkedő személyiségnek viszont emlékszem a nevére, leginkább az elnöki tisztséget betöltőkére: Szamecz Miklós építésmérnök, Katona Dénes és Hampel urak. Ők később elhagyták Törökországot. Fáradhatatlan és köztiszteltetben álló elnökök voltak még Lukácskó Pál és Fazekas úr. Megemlítem néhány nagyon becsületes család nevét: Krausz, Köpe, Gúth, Princz, Zombori, Szász, Lukácskó, Lévai, Révai, Kardos, Köves, Perényi, Szatmári, Branauer, Halada, Hadi, Müller és a két Boronkay család. Szatmári János kőműves elődei a Kossuth-emigrációval kerültek Isztambulba.

Az egyesületbe járó ifjúság, de különösen a fiatal férfiak igen megelégnétek a társaság életét. Ezek közül Lukácskó Vilmosra, Halada Kázmérra, Köpe Károly órásmesterre és Sándor testvérére, Mauthner Lászlóra, Szász Albertre, Boronkay Tamásra, Hadi Sándorra és Refet Gercsekre emlékezem vissza tisztán. A legtöbbjük Amerikába ment és sikeresek lettek. Refet Gercsek az egyetlen, aki Isztambulban maradt, sikeres kereskedő.

– *Mivel foglalkoztak az említett magyarok?*

Igen színes volt az isztambuli magyarok szakmai tudása. Ungvári professzor zongoratanár, Waldinger úr építésmester és szakoktató, Zombori úr üvegtechnikus, Gergely úr bútorgyáros, Gúth István precíziós műszeres-műhely tulajdonos, Ficzek Károly hazánkban aranykoszorús öntőmester volt, Kajzer úr autóbússzkarosszéria-lakatos, Szamecz úr építésmérnök, Krausz Béla férfiniszabó, Katona Béla európai nagy cégek képviselője, Széll asszony panzió tulajdonos, Kohári Károly iparművész, Halada úr mérnök, a Boronkay urak egyike egy magyaros étterem, másika pedig egy nagy vasmű tulajdonosa volt. Emlékszem még a salgótarjáni származású Fe-

rencz József textiltechnikusra, Lászlóné női divatkalaposra.

– *Szép gesztusa volt a török kormánynak, hogy számos Hitler ellenes professzort fogadott be. Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy három kiváló kutatónk, Péterfi Tibor hisztológus (szövettan kutató), Schwartz Fülöp radiológus, Schwartz András Bertalan magánjog professzor is két évtizeden át az isztambuli magyar kolóniát gyarapította, ők is eljártak a Magyar Együletbe. Korábban ígérte, hogy visszatér Vendel atyára.*

A magyar kolónia egyik kulcsfigurája, vezetője volt a főtisztelendő atya, páter Vendel János. Jezsuita lelkipásztorunkat nagyon tiszteltük. Páter Vendelnek vasárnapokon rendszeresen az Ayazpasai templomban megtartott magyar szentmiséi nemcsak az istentisztelet helyszínei voltak, hanem utána az udvarban jelentős társadalmi eseményeké is. Ragyogó szónok, igen hatásos prédikátor volt. Nagy tudása, bölcsessége még a nem keresztényeket, illetve a zsidó vallású magyarokat is vonzotta. A 12 éven felüli magyar diákoknak az általa vezetett iskolában Magyarország történetét tanította. Nyaranta az ifjúsági magyar táborokat is lelkesen szervezte. Szüleinknek az erkölcsi szabályok szigorú megtartását, kulturális hagyományaink, főleg a magyar nyelv gyakorlását, őrzését hangsúlyozta. „Mi Szent István, Szent László és Kossuth népe vagyunk” emlegette, amikor erre alkalom adódott. Társasági összejöveteleinken mindig szívesen látott vendég volt.

– *Ahogy említette 1960-tól él Ausztráliában. Volt-e már korábban Magyarországon?*

Turistaként, ausztrál útlevéllel először 1975-ben látogattam el a hazámnak tekintett Magyarországra. Mély érzésekkel telve jártam-keltem szüleim városában, Budapesten, és más vidéki városokban is. Szerencsémre itt összejöttem utolsó élő vérszerinti rokonommal is.

A magyarországi kultúrával való találkozás engem igenis mélyen meghatótt. Magyar gyökereimre, magyar nyelvtudásomra büszke vagyok, és ez utóbbi szintén nagy örömet ad. Immár negyven éve élek beilleszkedve Ausztráliában boldog magyar-ausztrálként, mégis a gyökereimre, a magyar kultúrára mély érzésekkel büszke leszek, amíg élek.

Köszönöm a beszélgetést.

F. Tóth Tibor

Trója múltja és jelene

A Trójához legközelebb fekvő mai nagy város Çanakkale. Ha Trója romjaihoz tartunk, érdemes rövid időre megállnunk ebben a városban. Az itteni múzeumban látható ugyanis többek között a trójai leletek egy része, de maga a település is figyelemre méltó, hangulatos, nyüzsgő, jellegzetesen török.

Çanakkalétól már csak rövid autótutat kell megtennünk Trójáig. Ma kietlen, végtelennek tűnő dombos táj veszi körül az egykori várost. Szinte a „nagy semmiben” emelkedik egy domb. Tenger sehol. Pedig Homérosztól tudjuk, hogy az ostromló görögök hajói a város alatt horgonyoztak. Az emberben fel is merül a gyanú: csakugyan ez lenne Trója? Nem tévesztettünk el valamit? Be kell vallanom: szakmai körökben is akadnak kételkedők, ám a korszakkal foglalkozó régészek túlnyomó többsége azt vallja, hogy e helyen állt Trója városa. A török illetékesek pedig biztatásként, turistacsalogató látványosságként egy falovat is felállítottak a látogatható terület bejáratánál. Lépünk be tehát nyugodtan!

Ma már széles körben ismert a történet, hogyan fogott hozzá Heinrich Schliemann (1822–1890) a város maradványainak felkutatásához. Nevezett már mint vagyonos üzletember, egy gyermekkori álom megvalósítására törekedett. A 19. század közepén a homéroszi eposzokat nem tartották többnek pusztá mesénél. Ám Schliemann mélyen hitt abban, hogy az Iliászban és az Odüsszeiában megörökített történetek valóságos események és helyszínek emlékét őrzik. A homéroszi eposzokra támaszkodva indult Trója, majd később Mükéné felkutatására. Meggyőződése volt, hogy Tróját a mai Hisarlık-dombon kell keresni, ahol meg is találta. Később, a római és hellenisztikus korban itt feküdt Ilion városa. Schliemann 1870-ben kezdte meg tapogatódzó kutatásait a dombon, majd ezt követően több éven át fáradhatatlanul dolgozott ásatásain. Biztosra vette, hogy Trója városát találta meg (ezt tanúsította a hellenisztikus kori buleutérion falán lévő Új-Ilion felirat is): Priamos palotáját, Priamos kincsét és az Iliászban megörökített háború nyomait.

Schliemann azonban nem rendelkezett ásatási tapasztalatokkal. Nemcsak azért nem, mert nem volt képzett régész, hanem azért sem, mert éppen ez volt az az időszak, amikor a tudományos igényű ásatások kezdetüket vették, amikor azok technikája éppen kialakulóban volt. Ezért sajnós ma már világosan látjuk: Schliemann lelkesedésének és anyagi lehetőségeinek rengeteg régészeti adat látta kárát. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy nem is volt könnyű dolga, hiszen Trója városa régészeti szakkifejezéssel élve tell település. Vagyis a hosszú évszázadokon keresztül való egy helyben élés során felhalmozódott maradványok egy dombot alkotnak, s ezt a mesterségesen létrejött halmot nevezzük arab szóval tellnek. Valójában egy tell típusú település kutatása rendkívüli figyelmet, valamint speciális ásatási technikákat igényel.

Schliemann kutatásai óta szinte folyamatosan tartanak a trójai ásatások. Az ő munkásságát W. Dörpfeld folytatta, majd C. Blegen, a legutóbbi években pedig M. Korfmann vette át a stafétabotot. A számos ismeretterjesztő könyv és cikk mellett jó néhány szakkönyv is napvilágot látott a trójai kutatásokról, az 1980-as évek óta pedig külön folyóirat ad teret az ásatási eredmények közlésének.

Schliemann alapvető és rendkívül hangzatos feltételezéseiével szemben ma már világos, hogy messzemenően elhamarkodott kijelentés volt az általa talált kincset magának Pri-

amosnak tulajdonítani. Sőt a modern kutatók megállapították, hogy az ún. Priamos-kincs valójában több, különböző időszakból származó leletegyüttesből áll. Azóta még jó néhány hasonló volumenű kincs került elő Trója bronzkori rétegeiből. Megint más kérdés, hogy az utóbbi időben maga Schliemann szavahihetősége is megkérdőjeleződött. Az emlékére szervezett konferenciára készülve néhány kutató utánajárt a híres régész életének, ami még száz év távlatából is tartogatott meglepetéseket. Kiderült, hogy Schliemann oly mértékben szerette kiszínezni élete eseményeit, hogy az erőteljesen a valóság rovására ment.

A trójai városfalak

Nézzük, mit is láthatunk ma Trójából! A bejáratnál elmaradhatatlanok a souvenir árusok. Hangosan kínálják miniatűr falovaikat, de a kereskedőktől hasznos ismertető könyveket is beszerezhetünk. A trójai halmot kilenc fő települési szintre osztották a régészek, a bronzkor elejétől (Kr. e. 3000 körül) a római korszakig. Első látásra kissé ijesztő és érthetetlen az az összevisszaság, amely a lelőhelyen fogadja az embert. Talán csalódást is okoz a látványos ókori romvárosokhoz szokott turistáknak. De ne feledjük, Trója elsősorban őskori, bronzkori település! Itt tehát ne várjunk olyan csodákat, mint mondjuk a nem is olyan távoli Ephesos ókori romjainál! Bár mindenhol táblák jelzik, melyik korszak emlékeit láthatjuk, s a jelentősebb maradványoknál hosszabb tájékoztató szövegek is segítenek a megértésben, mégis szinte meg kell harcolnunk azért, hogy pontosan tudatosítani tudjuk magunkban, mit is látunk tulajdonképpen.

Ahogy elindulunk a lelőhelyen kijelölt „turistaútvonalon”, azonnal impozáns kőfalak között találjuk magunkat: ezek a különböző korszakokból ránk maradt városfalak maradványai. Nem sokkal később igen érdekes dologra figyelhetünk fel: egy nagy, meredek falú mélyedés tátong előttünk, melynek oldalában rengeteg törmelék között kövek és égett agyagrétegek megszámozva láthatók. Ez Schliemann kutatóárka, melyben a tell egyes rétegeit láthatjuk függőleges metszetben. El kell ismernünk, valóban rendkívül bonyolult. Ezzel el is érkezünk a leglátványosabb és legizgalmasabb részhez: az egyik bronzkori kő városfal nagyméretű maradványai ezek, a városba felvezető kikövezett úttal együtt.

Itt ejtsünk néhány szót a bronzkori város szerkezetéről. A kezdeti megalapítás után a település folyamatosan növekedett. Kezdetben a városfalon belül csak néhány épület állt, nyilvánvalóan nem ez volt a teljes település, ez csak a vezető lakhelye vagy a gyűlés helye lehetett. A valódi település a falakon kívül volt, sajnos erről még nincsenek adataink. A későbbiekben a városfalak egyre nagyobb területet öleltek fel, változott a falakon belüli település szerkezete is. A korai bronzkor elején (Trója alsó rétegei) csak néhány, ún. megaron típusú épület állt a falakon belül. Ez a háztípus rendkívül jellemző volt az égeikumi bronzkorra. Az épület egyik rövid oldalán oszlopok álltak, itt volt a bejárat is. Egy nagyméretű szoba és egy hátsó raktárhelyiség alkotta magát az épületet. A házakat kőből és agyagtéglaiból építették, a fő helyiség közepén általában egy nyitott tűzhely állt. Fontos szem előtt tartanunk, hogy a település ezen része, a citadella, mindenkor kiemelkedő szerepet játszott. Ez volt a vezető réteg lakhelye, a város központja is. A bronzkor további időszakában az épületek alaprajza egyre bonyolultabb lett, egyre sűrűbben, szűk kis utcákkal elválasztva épültek a házak. Talán nem könnyű felismerni, de a helyszínen is láthatjuk ilyen bronzkori megaron típusú épületek alapjait.

A II.g. települési réteg volt az a szint, amelyet az Iliászban megörökített trójai háború szintjének tartanak. Ekkor az egész város leégett, számos arany és ezüst ékszert, értékes kövekből készült baltákat, bronz edényeket tartalmazó lelet került elő ebből a korszakból. A meglepő az, hogy a pusztulás előtti civilizáció törés nélkül folytatódik a pusztulás után is, nincs nyoma az ellenséges támadást követően újabb civilizáció megjelenésének. Éppen ezért kérdéses, hogy csakugyan a trójai háború okozta károkról, vagy csak egy tűzvészről van-e itt szó.

Nézzük, mit láthatunk még a helyszínen! A római korból származó épületek maradványai közül persze a legkönnyebben a színház ismerhető fel. A rómaiak idején Trója városa már nem volt olyan jelentős, mint az őskorban. De annak köszönhetően, hogy ez az időszak jóval közelebb esik korunkhoz, és nem pusztították úgy a későbbi megalapítók, mint az őskori rétegeket, ezek az épületek könnyebben felismerhetők. Talán azért is, mert az ide látogató valószínű máshol is látott már római romokat.

Nem kevés türelemre és kíváncsiságra van szükség ahhoz, hogy a Trójába érkező turista sikeresen megfejtse az elé táruló bonyolult, ámde annál érdekesebb keresztretjvényt. Egy kis fantáziával könnyen élővé varázsolhatjuk a romokat és a kietlen tájat, elképzelhetjük a közeli tengert és a termékeny földeket. A folyók hordaléka és a tengerszint állandó változása is szerepet játszhatott abban, hogy ma már nem láthatjuk a tengert a romokról. Ez több más virágzó, ókori tengerparti település elnéptelenedéséhez is hozzájárult, mint Ephesos vagy Milétosz.

☞ Siklósi Zsuzsanna

Görög János nagykövet gyászbeszéde Éliás Pál főkonzul temetésén

Tisztelt Gyászoló Család,
Velünk Gyászoló Kollégáim és Barátaim!

Nehéz szívvel, szomorúan állok Éliás Pál főkonzul, a megbecsült és szeretett kolléga, a barát ravatala előtt. Búcsúzómmal a külügyesek nagy családjá, a Külügyminisztérium vezetői és munkatársai nevében és búcsúzómmal Tőle a szűkebb szakmai családj, a konzuli szolgálat munkatársai nevében is.

Van az én búcsúzó szavaimnak szakaszában Éliás Pál — aki nekem most és mindig csak Pali marad — közvetlen munkatársam, beosztottam volt, és úgy érzem barátom is. Így egyike vagyok azoknak, akik valóban közelről ismerhették meg kiemelkedő szakmai és emberi kvalitásait, azt a kitartást, ahogy a dolgait végezte, azt a türelmet és önfeláldozást, ahogyan az őt ért családi tragédiát elviselte, emellett megfellelt munkájának és egyben összetartotta a családját. Emberpróbáló időköt élt át és megfellelt az élet vizsgáján.

Mi, külügyesek ismerjük egymást és igyekszünk megbecsülni értékeinket. Ezért nagyon jól tudjuk, hogy mit veszítettünk, mekkora űrt hagynak maguk után az olyan, a maguk területén kiemelkedő alkotó szakemberek, amilyen az én Pali barátom volt.

Folyamatosan emelkedő ívű, tiszta és világos életpályája maga volt a bizonyíték arra, amiről most emlékezem. Már a kezdetek is azt mutatták, hogy rendkívüli szorgalmú, a választott pályára nagyon tudatosan készülő ember vágott neki az életnek, amely most sajnálatosan hamar véget ért. 1973-ban végezte el a jogtudományi egyetemet, de tudjuk, hogy már hallgató korában is jogi munkát végzett.

Tudományos érdeklődését mindvégig megőrizte. Tanulmányai jelentek meg szakfolyóiratokban a közigazgatási jog, az alkotmányjog és a nemzetközi jog tárgykörében. És mivel nem volt dicsekvő ember, kevesen tudják közülünk, hogy 1987-ben megszerezte második doktori címét is a Közgazdasági Egyetemen.

Ahol a mi pályánk összeért, az a nemzetközi jog, ezen belül a konzuli és idegenjog művelése és tisztelete volt. Éliás Pált e stúdiumok egyik legkiválóbb hazai szakembereként tartották számon.

A külügyi szolgálatban eltöltött egész élete során a gyakorlatban igazából egy területtel, a konzuli munkával foglalkozott. Kevesen értettek hozzá nála jobban. Talán szimbólikus, de ez volt az első és az utolsó munkaterülete is. Konzulként kezdte Belgrádban 1976-ban, folytatta immár tanácsosi rangban, de vezető konzulként 1988-ban Washingtonban, majd 1990-ben Koppenhágában. Utolsó állomáshelyén, Isztambulban, most már misszióvezető főkonzulként mindössze két évet töltött, és itt érte őt a váratlan halál.

Tisztelt Gyászoló Család,
Kollégáim és Barátaim!

Különösen szomorú ez a búcsúzás mindannyiunk számára azért, mert olyan embert veszítettünk el, aki csak méltánytalanul rövid ideig futhatta pályáját, aki még sok, nagyobb feladatra is képes lett volna, ha az idő megadatna neki.

Különös az élet. Nem is olyan régen Isztambulban — az ő vendégeként — beszélgettem Palival és azt latolgattuk, — ahogy ez már a mi pályánkon szokásos —, hogy mit tartogat számára a jövő. És én azt mondtam, ennél is többre, magasabbra tartom képesnek.

És most itt állok, kollégáimmal együtt és gyászolok valakit, aki közülünk való volt, és akinek emlékeztét a külügyes társadalom mindig meg fogja őrizni.

Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest

Leiden, 2000, 335 old.

A *Török Füzetek* 1996/1-es számában adtunk hírt arról az idegen nyelven közzétett tanulmánykötetről, amely Nagy Szulejmán korának tágran értelmezett idejét vizsgálta főleg a katonai és a diplomáciai kapcsolatokra helyezve a hangsúlyt. A Gál Tímeával készült beszélgetés végén azt ígértük, hogy hasonló munkák fogják követni az első festséket.

Örömmel mondhatom, hogy bár a tervezettnél valamivel később, de megjelent az újabb könyv. Ennek anyaga hosszabb ideje együtt volt már, ám pénz hiányában elég nehezen sikerült a kockázatot vállaló kiadót találni rá. De megérte a várakozás, mert végül a pillanatnyilag talán legrangosabb oszmán történeti sorozatba vették fel, melynek címe „Az Oszmán Birodalom és öröksége” s melyet a patinás holland Brill cég jegyez. (Utóbbiról talán elég annyit elárulni, hogy több mint 300 éves hagyománnyal rendelkezik az orientalisztikai témájú tudományos művek publikálásában, miután éppen Bécs második török ostromának évében, azaz 1683-ban alapították, s olyan nélkülözhetetlen kompendium gazdája, mint az angol és francia nyelvű „Iszlám enciklopédia”. Az említett sorozat elindítói és szerkesztői pedig Suraiya Faruqi és Halil İnalcık, akik — túlzás nélkül állíthatjuk — világviszonylatban a szakma legelismertebb képviselői.)

Fodor Pállal ezúttal a hazánk földjén egymásnak feszülő Oszmán és Habsburg világbirodalom végvidékeire vonatkozó tanulmányokat gyűjtöttünk egybe. A bevezetés általános szempontból tárgyalja a határ problematikát, kezdve a 19. század végi amerikai megközelítésekkel, s eljutva a mai értelmezésekig.

Az első fő részben a magyar-Habsburg védelmi rendszer sarkalatos kérdéseiről esik szó. Pálffy Géza kezdetektől 18. század eleji felosztásáig periódusokra bontva tárgyalja a végvári vonal szerkezetét, az abban bekövetkező változásokat. A nagy lélekzetű dolgozat mellékleteként három térképen 118 várat lokalizál az Adriai-tengertől Erdély határáig, komoly segítséget nyújtva ezzel azoknak, akik egy-egy kisebb, mára elenyészett erősség pontos fekvésére kíváncsiak.

Kubinyi András a Mohács előtti utolsó nagyobb magyar sikerrel, a szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelemmel összefüggésben tér ki az ország katonai erejének alakulására 1521 és 1526 között. Rövid, de igen lényeges időszak ez, amikor a középkori magyar állam utolsó erőfeszítéseit tette területeinek megőrzésére. S hiába kényszerült az ellenfél térdre az 1523 augusztusában vívott csatában, az elit csapattestek veszteségei, illetve más kül- és belpolitikai okok miatt, hosszú távon ez sem vált javunkra.

Kelenik József gondos érveléssel azt a nemzetközi szakirodalomban gyakran hangoztatott nézetet cáfolja, miszerint hozzánk nem jutottak volna el a 16. század végi hadügyi forradalom vívmányai. A 15 éves háború során katonának felcsapók szerződéseinek elemzéséből éppen az derül ki, hogy fegyverzetük a lehető legkorszerűbb volt, illetve más forrásokból az, hogy az alkalmazott új harcászati technikák némelyike kimondottan innen indult útjára.

A második fő rész a határ oszmán oldalát mutatja be, s ahol lehet összehasonlító anyagot kínál a magyar (Habsburg) régióban taglalt témákhoz. Hegyi Klára és Ágoston Gábor két külön írása tekinthető „válasznak” Pálffy cikkére. Hegyi a török végvárakat veszi sorra, figyelve a kitapintható stratégiai megfontolásokra, a különböző védelmi övezetekre. Függelékként pedig teljességre törekvő listát állított össze, amelyben a legapróbb erődtípusok is helyt kaptak, a bennük szolgáló katonák létszámával együtt, 2-4 időmetszetben. Ágoston is foglalkozik a várvedőkkel, főleg 17. századi, a kutatás számára nemrég hozzáférhetővé tett zsoldlisták alapján. Vizsgálódásainak lényege azonban a hódoltság kincstári jövedelmeinek alakulására irányul, ahol elkülöníti az erősen ráfizetéses szakaszokat a kiegyensúlyozottabb periódusoktól. Legfigyelemreméltebb adata szerint Szokollu Musztafa pasa budai működésének második felétől az 1580-as évek elejéig pár esztendőben a bevételek meghaladták a katonáknak járó fizetések összegét, ami komoly teljesítményként értékelhető.

Fodor Pál azokról az önkéntesekről értekezik, akik a meggazdagodás vagy felkapaszkodás reményében a magyar végeken próbáltak szerencsét. Gondosan elkülöníti azokat a társadalmi rétegeket, amelyekből kellő vitézkedés, némi összeköttetés kiépítése vagy más ügyeskedés révén várakontona vagy kezdő tímárbirtokos válhatott. Az 1575. évi erdélyi hadjárat után készült két listára támaszkodva pedig, melyekben a javadalomemelésre javasolt korábbi szpáhik mellett eladdig hivatalos fizetség nélkül a sereggel vonulók is helyet kaptak, megbecsüli az oszmán csapattestek közt megbújó és így általában nehezen megragadható önkéntesek arányát.

Nincs kizárva, hogy valahogy így kezdődött annak a Kászimnak az életpályája is, aki aztán szép karriert futott be, szinte folyamatosan a magyar végeken tartózkodván. Az 1528-tól 1561-1562-ig nyomon követhető vojvoda, bég és pasa rangú személy — társával Müminnel — már az 1530-as években fontos összekötő volt János király és a szultán között, s ekkor szerezte azt a tekintélyt, amelyet később sem veszített el, még akkor sem, amikor egyik-másik kevésbé méltányolt megnyilvánulása miatt letették a beglerbégi posztról. A nevezett sorsának felvázolása mellett azt a kliensi kört is igyekeztem összeállítani, akik vele együtt sok kisebb ingatlanhoz jutottak, főként a Dunántúlon, ahol patrónusuk a legtevékenyebb korszakát töltötte.

A cikkeket tematikus bibliográfia követi, amely a 16-17. századi magyar történelemmel s kiemelten a hódoltsággal foglalkozó fontosabb munkákat tartalmazza.

E rövid ismertetést most is azzal zárom, hogy tovább szeretnék folytatni a török kort érintő hazai kutatási eredményeket a külföld számára is hozzáférhetővé tevő kötetek kiadását. Bízunk benne, hogy ezúttal nem lesz öt éves kényszerűsünet.

☞ Dávid Géza

2000 júniusi számunkban hírt adtunk arról, hogy az Ankarában rendezett nemzetközi patch-work kiállításon a Székesfehérvári Korona Foltvarró Kör milyen szép sikert ért el. A magyar és a török foltvarró asszonyok közötti kapcsolatból további siker született.

Az ankarai kiállítás szervezője, Günsü Güngör asszony január 30-án kelt levelében arról értesítette a Székesfehérvári Foltvarró Kört, hogy 2001. január 26-án az ankarai svéd nagykövetségen megrendezett árverésen, ahova az ankarai követségek és miniszteriumok is meghívót kaptak, 5000 dollárért kelt el a „Duna hullámai” nevű takaró, amelyet a székesfehérváriak által küldött képfestő anyagokból az ankaraiak varrtak. Az árverésen befolyt teljes összeget átutalták a leukémiás gyermekeket támogató alapítványnak. A árverésről több ankarai újság és TV csatorna is hírt adott.

Günsü Güngör asszony levelét ezzel zárta: „...Remélem, ez mindenkit arra buzdít, hogy a jövőben is szervezzünk hasonló megmozdulásokat. Foltvarró stúdióink nevében ezúttal is szeretném köszönetemet kifejezni Berente Juditnak, a Székesfehérvári Korona Foltvarró Kör kedves elnökének részvételükért és barátságukért.”

A svéd követségen lezajlott eseményről Güngör asszony az internet útján tájékoztatta a többi ország, köztük USA, Japán, Izrael foltvarró köreit is.

Természetesen a Székesfehérvári Korona Foltvarró Kör tagjai sem voltak tétlenek. Az Ankarából küldött vegyes blokkokból szép terítőt állítottak össze, amit a SZETA bálon 50000 forintért adtak el. A befolyt összeget a „Fejér Megye Gyermekeiért Alapítvány” kapta meg.

Adorján Imre

Haziran 2000. számunkban Ankara'da rendezett nemzetközi patch-work sergisinde Székesfehérvári Korona Foltvarró Kör'ün (Korona kirkpare grubu) ne kadar güzel başarıları ulaşmasından haber verdik. Macar ve Türk kirkpare yapan kadınlar arasındaki temastan yeni bir başarı doğdu.

Ankara'daki sergiyi düzenleyen Günsü Güngör, Székesfehérvár'ın Kırkpere Grubuna göndermiş oduğu 30 Ocak tarihli mektubunda şöyle yazmakta: „Sizin gönderdiğiniz mavi boyalı kumaşlarınızla hazırladığımız „Tuna dalgaları” adlı örtü 26 Ocak 2001 günü İsveç Sefaretinde yapılan, ve içine Ankara'daki tüm sefaretler ve bakanların da davet edildiği bir açık arttırmada 5000 \$'a satıldı. Açık arttırmada elde edilen paranın hepsi lösemili çocuklar derneğine bağışlandı. Bu açık artırma haberine bütün gazeteler ve televizyon kanalları yer verdi.”

Günsü Güngör hanım mektubunu şöyle bitirdi: „...Umarım ki bu, gelecekte de hepimizi benzer etkinlikler düzenlemeye özendirilecektir. Bu münasebetle bizim kirkpare stüdyomuz adına Székesfehérvár'ın kirkpare grubunun başkanı değerli Judit Berente'ye katılımları ve gösterdikleri dostluktan dolayı teşekkür etmek istiyorum.”

Güngör hanım İsveç Sefaretinde yapılan arttırma hakkında, aralarında ABD, Japon, İsrail olmak üzere diğer ülkelerin kirkpare gruplarına da internet yoluyla haber ulaştırdı.

Elbette Székesfehérvár Korona Kırkpere grubu üyeleri de boş durmadılar. Ankara'dan kendilerine gönderilen karışık kirkpare bloklarıyla güzel bir örtü hazırladılar ve SZETA (yardımseverler) balosunda bu örtüyü 50000 Forinte sattılar. Sağlanan para „Fejér İli Çocukları Yardım Vakfı'ne” yatırıldı.

Imre Adorján

A budai pasa

Az 1791-ben, Bécsben Aranka György fordításában megjelent regény eredetije francia nyelven íródott (Gingins De Moiry: Le bacha de Bude, 1765).

Maga a regény az utolsó budai pasa, Abdurrahman életét meséli el a Buda vár 1686-os ostromával összefüggésben. A regényben a főhős Apti pasa néven szerepel.

A regény rövid tartalma: Apti pasa, aki származására nézve nem török, hanem egy svájci faluban született, gyermekkorát pásztorkodással tölti. Eredeti neve Cuny. Egy alkalommal a farkas elragadja nyájából az egyik kecskét. Szégyenében elbújdosik, a nyáját pedig egy társára bízta.

Volt a faluban egy jó barátja, egy tiszt fia, Olivier, aki később katonára lett és a sorsa úgy hozta, hogy Buda ostrománál Badeni Lajos seregében szolgált, sőt a törökökhöz küldött második békeküldöttség vezetője is ő volt.

A tárgyalások kezdetén Apti pasa azonnal felismerte gyerekkori barátját, és kérte Oliviert, hogy küldje ki embereit. Ezután felfedte kilétét, és tört franciasággal elmesélte neki, hogyan is lett ő budai pasa.

Elbujdosása után azonnal katonának állt, és 1664-ben már egy francia gyalogossereg kapitánya volt. XIV. Lajos éppen az évben egy tízezer fős csapatot küldött az osztrák császárnak a török ellen. Ebben a csapatban ő is benne volt, de a törökök a szentgotthárdi csatában elfogták. A török táborban kihallgatták, majd megpróbálták átérteni. Két választása volt: ha nem tér át, börtön, ha áttér, fényes katonai pályafutás. Az utóbbit választotta. Hamarosan ki is tüntette magát Kréta elfoglalásánál, majd elfoglalta a lengyel Kameniec városát, 1683-ban pedig részt vett Bécs ostromában. Miután több nagyobb csatában is győzelmet aratott, kinevezték budai pasának.

A történetet követően Olivier arra kérte a pasát, hogy adja meg magát, de az hajthatatlan maradt. Megajándékozta barátját és arra kérte, vigyázzon magára a harcokban.

Oliviert visszatérte után árulással vádolták és másnap, szeptember 2-án a döntő ütközetben a pasa ellen vezényelték, ahol Apti pasa és Olivier hőiesen harcolva egymás csapatának tüzetől estek el.

Jóllehet a regény történeti szempontból egyáltalán nem hiteles, hiszen tudjuk például, hogy Abdurrahman budai pasa előkelő albán családból származott, a romantikus, szentimentális keretbe ágyazott regény mégis érdekes kortörténeti dokumentum, amely megragadja az olvasó képzeletét.

Kovács Judit

İki Macar yazarın birer romanı Türk dilinde

Ankara Hungaroloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Naciye Güngörmüş'ün Macarca'dan Türkçe'ye ustaca çeviriliğini yaptığı *Kır Menekşesi* ve *Son Budin Paşası* adlı bu iki romanda, değişik zaman ve açılardaki Macar milletinin duygu ve düşünceleri ibret verici bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır.

Zsigmond Móricz: KIR MENEKŞESİ

(Árvácska) Roman; 186 s.

Ankara, Prospero Yayınları: 1997.

Modern Macar Edebiyatı'nın en güçlü ustalarından biri olan Móricz, yazmış olduğu bu eserde, 1940'lı yılların Macaristan'ında yaşanan sosyal çarpıklıkları gerçekçi gözlemlerle ortaya koyar. Yazar, tarafsız bir bakış açısıyla kırsal kesimde yaşayan insanların hayatını olduğu gibi tüm çıplaklığıyla okuyucusuna tanıtır. Bazen romanın akışını keserek kendi yorumunu da katan yazar, yer yer yöresel dil özelliklerini kullanarak da anlatıma ayrı bir renk katmaktadır.

Kır Menekşesi'nde küçük yetim bir kız çocuğunun kırsal kesimde, Macar bozkırlarındaki çiftliklerde geçirdiği zorlu ve acılarla dolu hayatı anlatılmaktadır. Sevgisiz, ilgisiz ve de kimsesiz olan küçük yetimi devlet oradan oraya evlatlık verir. Her gittiği yerde hayatının daha iyi olacağını düşünür, ama daha çetin ve zor bir yaşamla karşılaşır. O, çocuk yüreğinin bütün saflığı ile yarınları hep ümitle bakar. Her zaman kötünün içinde de bir mutluluk arar. Türk Edebiyatı'ndaki, Sami Paşazade Sezaî (1858-1936)'nin *Sergüzeşt*'inde köle olarak satılan Dilber'le, evlatlık verilen Árvácska'nın hayatları ve kaderleri birbirine benzer. Árvácska'nın bütün ümitleri bir kış gecesi bir yangınla birlikte Dilber'inki gibi kül olur gider. Bu iki romandaki insanların karakterleri bazı noktalarda birbirine oldukça yakındır. Olaylar ve kahramanların yaşantıları zaman zaman birbiriyle çakışır.

Yazar, kahramanları yaşayışlarına uygun olarak son derece başarılı bir biçimde yansıtır. İnsanlık dramını bütün çarpıcılığıyla gözler önüne serer. Gerçekçi çizgide yazılmış olan "Kır Menekşesi" okunmaya değer ilginç ve düşündürücü bir romandır.

Mór Jókai: SON BUDİN PAŞASI

(Az utolsó budai basa) Roman; 112 s.

Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999. Kültür Bakanlığı Yayınları; 2274.

Dünya edebiyatı eserleri dizisi; 27.

Macar Edebiyatı'nın gelmiş geçmiş en büyük ustalarından birisi sayılan Jókai bu eserinde Türk-Macar ilişkileri tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 1686 Budin kuşatmasını anlatmaktadır. Osmanlı'nın Macaristan toprakları üzerindeki yaklaşık 150 yıllık egemenliğinin sona erdiği günlerin yer aldığı romanda yazar, geçmişten esinlenerek okuyucusuna

büyük bir coşkuyla 19. yüzyıl Macaristan'ını anlatır. Tarihi kaynakları bir tarihçi titizliğiyle inceleyerek milletini geçmişten ders almaya sevk eder. Bu romanda yazar, tarihi gerçeklerle kendi zengin hayal dünyasını ustaca buluşturur. Macar halkının bütün güzel ve iyi özelliklerini anlattığı gibi onların hatalarını ve kusurlarını da dile getirmekten çekinmez.

1859 yılında yayınlanmış olan bu eserde Macarlar'ın yiğitlik ve yurtseverliklerinin yanı sıra Avusturyalılar'ın ikiyüzlülüğü, Türkler'in gözüpekliği ön plana çıkartılarak romantik bir olay örgüsü ortaya konmuştur.

Dávid Petneházy eserin baş kahramanıdır. Diğer önemli karakterlerden birisi de kalenin son Osmanlı komutanı Abdurrahman Paşa'dır. Macarlar'ın Abdi Paşa diye tanıdıkları kahraman daha ziyade ikinci planda kalmış bir kahraman gibidir. Ama yazar Budin Kalesi'ni kahramanca savunan ve ilerlemiş yaşına rağmen savaşırken surlarda şehit düşen Abdi Paşa'yı son derece duyarlı ve güzel bir üslupla anlatır.

Zor günler yaşanan Osmanlı'nın bu uç kalesinin komutanı; sayısız zaferlerde adı geçen, deneyimli, yiğit ve cesur bir asker olan Abdi Paşa'dır. Yaşına rağmen kaleyi teslim etmeyi şanlı geçmişine yediremez ve son nefesini verene kadar elinde kılıcıyla kaleyi savunur. Jókai bu cesur düşmandan, eserinde daima saygıyla söz eder. Son derece tarafsız olabilen yazar, haklı olanı anlamlı bir biçimde takdir eder. Yerginin yanı sıra övgünün de aynı derecede ele alındığı satırlarda iki tarafın eşit değerlendirilmeye çalışıldığı hissedilmektedir. Jókai, fantezileriyle süslediği Osmanlı-Macar tarihindeki önemli bir olayı sansürsüz bir biçimde okuyucusuna sunmayı amaçlar ve bunu da başarır.

Herkesin büyük bir ilgiyle okuyabileceği bu roman aynı zamanda iki toplumun geçmişteki ortak tarihlerine ışık tutan güzel bir tarih belgesidir.

Bir zamanlar devleti için yiğitçe savaşan ve son nefesini Budin Kalesi'nin surlarında veren Abdurrahman Abdi Paşa'nın bugün, o surlarda yani hayata gözlerini yumduğu yerde bir mezarı bulunmaktadır. Bu mezar taşının iki tarafında insanlığa adeta bir ibret olacak nitelikte Macarca, Türkçe ve Osmanlıca olarak şunlar yazılıdır:

145 yıllık

Türk egemenliğinin

son Budin Valisi

Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa

bu yerin yakınlarında

1686 eylül ayının ikinci günü

öğleden sonra

hayatının 70. yılında

maktul düştü

Kahraman düşmandı. Rahat uyunun!

Dr. Hatice Yiğitbaşı

Macar Millî Arşivi Türk-Macar ilişkilerinin geliştirilmesinden yana

Geleceğin Avrupa'sı, açık toplum Avrupa'sı da olacak. AB üyeliğine biçimsel olarak da giderek yaklaşan Macaristan için bunu ayrıca vurgulamaya gerek yok. Yurdumuzda bu sürecin izinde Macar Millî Arşivi, düzen değişikliğinin hemen ardından, çevresi dar ve daha çok kapalı denebilecek bir kurum olmaktan çıkarak gerek araştırmacılar, gerekse uluslararası ilişkiler yönünde gittikçe dışa daha açık bir düzeye ulaştı. Daha önceki nispi kapanıklığı gerekli kalan da, var olan politik sistemden başka bir şey değildi ve bu yüzden arşivciler 1989-1990'dan sonra yabancı meslektaşlarla işbirliği bakımından günden güne genişleyen olanakları memnurlukla karşıladılar.

Ülkemizin tarihini anımsayınca bunun önemi açık seçik görülebilir. Orta Çağ döneminde en başta Alman bölgeleriyle sürdürülen çok yanlı ve canlı uluslararası ilişkiler, Erken Yeni Çağ aşamasında Osmanlı fetihleri ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar süregelen Habsburg egemenliği, veda etmekte olduğumuz yüzyılda ise önce Alman ve sonra da Sovyet politikasının ülkemizin kaderine yaptığı etkiler, tarihimizin, Avrupa tarihinin bütününe bir parçası olduğunu açıklıkla gösteriyor. Eğer Macaristan'ın geçmişini bununla uyum içinde gerçeklikle ortaya koymak istersek, kaynaklarını sadece sınırlarımız içinde arayamayacağımız kendiliğinden anlaşılır. İşte bu nedenle merkezî millî arşiv olarak Macar Millî Arşivi, yabancı ülkelere korunmuş olan ve yurdumuzla ilgili kaynakları ortaya çıkarmaya daha büyük bir dikkatle eğilmektedir.

Tarihsel geçmişimizden dolayı komşu ülkelerle ilişkileri sürdürmenin özellikle önem taşıması doğaldır; fakat yabancı arşivlerle ilişkilerin önemi bakımından dikkatimizi yalnızca bu ülkelere yöneltmek hata olur. Komşu ülkelerin yanısıra daha uzaktaki ülkelerin arşivleriyle de sıkı ilişkiler kurulmasının kaçınılmaz olduğuna Türkiye özellikle olumlu bir örnek teşkil ediyor. İki ülkenin – yukarıda değinmiş olduğumuz – tarihini anımsarsak, yüz yıllar öncesine kadar iki devletin geçmişini birbirinden ayıramayacağımızı görmemiz gerekir. Geç Orta Çağ'dan itibaren XVIII. yüzyılın ilk on yıllarına kadar, XVI-XVII. yüzyıllar boyunca özellikle yoğunlaşan – ve sadece askeri alanda kalmayan – Macar-Türk ilişkileri, daha sonra bu çağın sonunda Rákóczi-emigrasyonu'nu Türkiye'nin kabul etmesi ve nihayet aradan yüz yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra 1848-49 devrimi ve özgürlük savaşının ardından yurtlarından kaçan Macar politikacıları ve askerlerinin gene Türkiye'de yerleşmeleri ve orada etkin rol almaları, Türk ve Macar halklarının yüz-yıllardan beri birbirleriyle sürekli olarak güçlü ilişkiler içinde bulunduklarını kanıtıyor. Bu nedenle, Macar Millî Arşivi yabancı ülkelere korunmuş olan ve yurdumuzla ilgili kaynakların ortaya çıkarılmasına ayrı bir özen gösterirken, bu

kapsamda – özellikle Erken Yeni Çağ bakımından – Türkiye'de korunmuş olan kaynaklara seçkin bir önem veriyor.

XVI-XVII. yüzyıllarda Macaristan'da Osmanlıların yayılması sonucunda iki ülkenin tarihi özel olarak sıkı bağlarla birbirine bağlandı. Talihimize, Macaristan tarihinin bu son derece ilginç dönemiyle bağlantılı olarak Türkiye'deki arşivlerde paha biçilmez kaynaklar bulunduğunu tarihçilerimizin daha önceki araştırmaları sayesinde çoktandır biliyoruz. Macar Millî Arşivi bunların ortaya çıkarılmasını ve Macar araştırmacıları için elden geldiğince geniş ölçüde ulaşabilecek hale getirilmesini sağlamayı amaç edindi.

Bu sürecin bir belirtisi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Budapeşte Büyükelçisi Sayın Ender Arat 2 Aralık 1999'da Macar Millî Arşivi'ni ziyaret etti ve Arşiv Genel Müdürü Lajos Gecsényi tarafından kabul edildi. Buluşmada Türk-Macar arşivleri arasındaki ilişkilerin güncel sorunları üzerinde konuşmalarda bulundular.

Büyükelçi ile bu başarılı buluşmanın devamı olarak, daha 1998'de imzalanmış olan ikili Türk-Macar sözleşmesi temelinde Macar Millî Arşivi'nin daveti üzerine Türk Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü İsa Özkul ile İstanbul Osmanlı Devlet Arşivi Daire Başkanı Yardımcısı Necati Gültepe 2-5 Mayıs 2000 tarihleri arasında Budapeşte'ye ziyarette bulundular. Ziyaret sırasında konuklar Macar Millî Arşivi'nin üç binası ile Budapeşte Başkent Arşivi'ni gezdiler ve sonra Estergon'a da gittiler. Olağanüstü içten dostça bir ortamda geçen ziyaret sırasında ev sahipleri ile konuklar yürürlükteki Türk-Macar arşiv sözleşmesinin uzatılması ve diğer mesleki işbirliği alanlarında gittikçe güncellik kazanan sorunlar konusunda görüşmeler yaptılar.

Zaten aksamadan ilerleyen görüşmeleri, Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Ender Arat'ın da birçok kademesinde konuşmalara etkinlikle katılması üstün ölçüde kolaylaştırdı. Bu jest, arşivleri arasında bilimsel işbirliğini her iki ülkenin geniş ölçüde desteklediğini ve Türkiye devlet yönetiminin de bunu Türk-Macar ilişkilerinin önemli bir unsuru saydığını açıklıkla yansıttı. Bu olguyu ve görüşmelerdeki rahatlık veren ortamı, Türk arşivciler heyetinin ziyareti dolayısıyla Büyükelçi'nin akşam yemeği vermesi ve resepsiyon düzenlemesi, daha sonra da Macar Millî Arşivi'nin Bécsi Kapu Alanı'ndaki merkez binasının şeref salonunda Genel Müdür Lajos Gecsényi'nin verdiği resepsiyonu onurlandırması seçkin bir biçimde beliriyor.

Anılan resepsiyonda, Millî Kültür Mirası Bakanlığı'nı temsilen Devlet Sekreter Yardımcısı Zsolt Visy ile bakanlığın Müzeler, Kütüphaneler ve Arşivler Dairesi Başkanı Yardımcısı bayan Erzsébet Szentpéteri Kóciánné, ayrıca Müzeler, Kütüphaneler ve Arşivler Genel Şubesi Başkan

Yardımcısı ve Arşivler Şubesi başkanı József Molnár ile Başmüsavir Ferenc Künstler'in de hazır bulunmaları, Macar devletinin benzer biçimde davrandığının belirtisidir.

Macar Millî Arşivi'nin üst makamı olan Millî Kültür Mirası Bakanlığı adına konukları Devlet Sekreter Yardımcısı Zsolt Visy kabul etti ve Türk yöneticilerle, iki millet arasında tarihsel kökenler temelinde daha önceleri kurulmuş olan kültürel ilişkilerin hangi alanlarda daha da geliştirilebileceğini gördü. Geniş kapsamlı görüşmelerde, Macar Millî Arşivi'nde bulunan ve Erken Yeni Çağ döneminin Osmanlılar'la ilgili belgelerinin bilimsel titizlikle yayımlanması artık somut olarak gündeme geldi. Bu seçkin kaynakların herkes için faydalanılabilir hale getirilmesi yolunda artık hazırlık aşamasında bulunduğu dikkate alınca, bu yoldaki kararın ciddiliği ölçülebilir.

Başbakan Viktor Orbán'ın konuğu olarak Genel Müdür Lajos Gecsényi'nin 24-28 Mayıs 2000 tarihlerinde Macar hükümet heyetinin Türkiye ziyaretine katılmasını, başarılı görüşmelerin gözetilmesinin bir devamı olarak değerlendirebiliriz. Başbakan'ın bu daveti, arşivler arası ilişkilerin ve araştırmaların öneminin aynı şekilde Macar hükümeti için de belirgin olduğunu gösteriyor. Bu ziyaret sırasında Macar Millî Arşivi Genel Müdürü – diğerlerinin yanı sıra – Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürü İsa Özkul'u ziyaret etti ve Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Filiz Çağman ile yapılan konuşmalara katıldı. Bu temaslarda, Müzede korunmuş olan değerli arşiv materyalinin daha iyi incelenmesine yönelik daha önceki Macar ricasını tekrar vurguladı. Viktor Orbán ile Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in buluşmasında ortak tarihsel geçmişle bağlantılı kaynakların karşılıklı olarak daha iyi aydınlatılması için Macar Başbakanı'nın da Türk tarafının etkili desteğini rica etmesi, arşiv konusunun taşıdığı öneme işaret ediyor.

Macar uzmanlarının Türkler tarafından gördüğü saygınlığın en yeni belirtisi olarak, Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından, Balkanlarda İstikrar anlaşması çerçevesinde Ankara'da düzenlenen ve savaşta zarar gören arşiv malzemesinin kurtarılmasını konu alan konferansta 27-29 Ekim 2000'de Macar Millî Arşivi Restorasyon Şubesi'nin yöneticisi Gabriella Kunszeri Albrechtné bir tebliğ sundu. Konferansın başkanlığını, Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yeni Genel Müdürü Dr. Yusuf Sarnay yaptı.

Yakın ve uzak geçmişimizin arşiv kaynaklarının önemli bölümü sınırlarımızın dışındaki resmî ve özel koleksiyonlarda bulunuyor; bunları açıklığa kavuşturmadan Macaristan tarihini gerçekçilikle yazamayız. Macar Millî Arşivi, Türk arşivleriyle ilişkilerini yoğunlaştırmaya giderek daha büyük ağırlık verirken bu önemli kaynaklara ulaşılmasına gayret ediyor.

Csaba Katona

(Çeviren: Yılmaz Gülen)

HÍREK

Feld István és Gerelyes Ibolya „Egy ismeretlen török műemlék: a gyulai külső-vár kaputornya” címmel nagysikerű előadást tartott február 19-én a Nemzetek Házában.

A rendkívül érdekes előadás után a hallgatóság élénk érdeklődéssel kérdések formájában mutatkozott meg. Ennek nyomán tervezzük a régészeti feltárás helyszínén való megtekintését is a nyár folyamán.

*

Öexcellenciája Ender Arat, a Török Köztársaság budapesti nagykövete február 28-án könyvbemutatóra invitálta a könyvbarátokat. A nagykövetség épületében megrendezett bemutatót Kobzos Kiss Tamás „bağlama” játéka nyitotta meg, majd Ender Arat beszélt Sipos János: „*In the Wake of Bartók in Anatolia*”, Kerekesházy József: *Az igazi Kemal és A pasa fia meg a világszépe, török népmesék* című kötetekről (az utóbbi anyagát Tasnádi Edit válogatta és fordította magyar nyelvre). Záróakkordként Sipos János szólt népzenei kutatásairól és lejátsozott néhány hasonlósgot mutató török és magyar dalfelvételt.

*

Peter Harsem pszichológus professzor, az USA-beli Auburn University (Alabama) tanszékvezető egyetemi tanára „*Emlékek apámról: Budapesti évek Petőfi költészetével, később, haláláig Törökországban Kemal Atatürkkel és Ismet İnönüvel*” címmel tartott előadást a Nemzetek Házában március 29-én. A török származású professzor előadása után Öexcellenciája Ender Arat nagykövet állófogadást adott a jelenlévők részére.

*

A Tavaszi Fesztivál vendégeként Magyarországon vendégszerezelt a nemzetközileg elismert Ankarai Állami Balett Társulat. A művészegyüttes március 19-én az egri Gárdonyi Géza Színházban, március 21-én pedig a budapesti Thália Színházban mutatkozott be nagy sikerrel. A társulat az elmúlt évek során több országban — köztük Németországban és Japánban — is fellépett, sokszínű repertoárjukat a külföldi sajtó rendkívül elismerően fogadta. A 40 művészből álló együttes Maurice Ravel Bolerójára, Ludwig van Beethoven 7. szimfóniájára, és G. Taptik és C. Tanc zenéjére koreografált balett játékokat mutatott be. A balettek koreográfiáját Uğur Seyrek, Uwe Scholz és Oytun Turfanda koreográfusok készítették.

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilko Györgyi és F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő/Sorumli redaktör: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Takács István

Levél cím/adres: Magyar—Török Baráti Társaság

H—1062 Budapest, Bajza u. 54. Fax: 411-61-92

E-mail: defter@office.mta.hu

HU ISSN 1217-6141

24782 Akaprint